

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ
ФЕДЬКОВИЧА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

Управління валютними операціями комерційного банку

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала: студентка 4 курсу, групи 472-2
денної форми навчання
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
страхування»

Руда Юлія Іванівна _____

(підпис)

Керівник: професор кафедри фінансів і кредиту
Ткачук Ірина Ярославівна _____

(підпис)

*До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № __ від _____ 2024 р.
Завідувач кафедру фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.*

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

Руда Ю.І. Управління валютними операціями комерційного банку. Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці. 2024. 48 с.

У бакалаврській роботі розкрито теоретичні аспекти управління валютними операціями банку, оцінено стан та результативність валютних операцій на основі звітності АТ КБ «Приватбанк» за 2020 – 2022 роки, обґрунтовано напрямки підвищення ефективності валютних операцій банку у сучасних умовах.

Ключові слова: валюта, валютні операції, операції з іноземною валютою, види валютних операцій, ефективність валютних операцій.

SUMMARY

Ruda Y.I. Management of foreign exchange operations of a commercial bank. Manuscript.

Qualification work for the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 072 «Finance, banking and insurance». Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi. 2024. 48 с.

The bachelor's thesis reveals the theoretical aspects of managing the bank's foreign exchange operations, assesses the state and effectiveness of foreign exchange operations based on the statements of JSC CB Privatbank for 2020-2022, substantiates the directions of improving the efficiency of the bank's foreign exchange operations in modern conditions.

Keywords: currency, currency transactions, foreign exchange transactions, types of currency transactions, efficiency of currency transactions.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання чужих ідей, результатів і текстів наукових досліджень мають посилання на відповідне джерело.

_____ Ю.І. Руда

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКУ	7
1.1. Економічна суть, значення та класифікація валютних операцій банків	7
1.2. Суть та характеристика управління валютними операціями банку	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ АТ КБ «ПРИВАТБАНК» ЗА 2020 – 2022 РОКИ	19
2.1. Аналіз доходів АТ КБ «Приватбанк» від валютних операцій	19
2.2. Аналіз витрат АТ КБ «Приватбанк» від валютних операцій	26
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКУ	31
3.1. Аналіз ефективності операцій з валютою АТ КБ «ПриватБанк»	31
3.2. Шляхи удосконалення механізму управління валютними операціями банку	37
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45

ВСТУП

Суттєвий аспект інтеграції України до європейського простору – участь у міжнародній торгівлі, яка неможлива без здійснення валютних операцій. Управління валютними операціями є частиною валютної політики, мета якої – підтримка національної валюти на достатньому рівні.

Ефективне управління валютними операціями має забезпечувати конвертованість гривні, належний курс національної валюти до вільно конвертованих валют, захист іноземних інвестицій у різні сфери економіки. Для належного управління валютними операціями необхідно постійно проводити моніторинг впливу зовнішніх та внутрішніх чинників на розвиток зазначених операцій.

Важливим завданням має стати усунення дисбалансу між розміром кредитів і депозитів в іноземній валюті, оскільки цей фактор негативно впливає на прибутковість банків, курсову стабільність та інфляційні коливання. Необхідно використовувати ефективні методи хеджування валютного ризику, оскільки суттєві збитки окремих установ можуть вплинути на фінансову стабільність усієї банківської системи. Побудова банками ефективної системи управління валютними операціями з використанням новітніх тенденцій національного та європейського досвіду сприятиме стрімкому розвитку банківської системи України. Таким чином, тема дослідження дуже актуальна.

У науковій літературі вивченню теоретичних та практичних аспектів функціонування валютних ринків, механізму здійснення валютних операцій, присвячено наукові праці відомих вітчизняних та зарубіжних вчених таких, як: Ж.Завальна [23], О.В. Дзюблюк [6], С. Лучковська [33], М.О. Коваленко [26], О. Шевчик [43] та інші.

Незважаючи на те, що питання сутності валютних операцій розкрито в роботах багатьох авторів, питання по обслуговуванню юридичних осіб все ще залишаються не достатньо вивченими та не обґрунтованими.

Метою дослідження є розробка на основі системного підходу концепції удосконалення механізму управління валютними операціями банку по обслуговуванню юридичних осіб, яка дозволить підвищити роль цих операцій у формуванні доходів банку.

Завдання дослідження:

- визначити економічну суть та значення валютних операцій;
- охарактеризувати сучасний стан розвитку валютних операцій банків України;
- проаналізувати доходи від операцій з іноземною валютою;
- проаналізувати витрати від операцій з іноземною валютою;
- провести аналіз ефективності операцій з іноземною валютою;
- навести шляхи вдосконалення механізму управління валютними операціями банку.

Об'єктом дослідження є процес управління валютними операціями банку.

Предметом дослідження є методи і моделі удосконалення валютних операцій банку по обслуговуванню юридичних осіб.

Методи дослідження ґрунтуються на застосуванні загальнонаукових та часткових прийомів і способів. Для уточнення категорій «валютна операція», використано методи аналізу та синтезу, абстракції та конкретизації, індукції та дедукції. Для обробки масиву статистичної інформації застосовано статистичні методи обробки даних: зведення та групування; вибіркового спостереження та історико-логічної аргументації досліджуваних проблем – для узагальнення невирішених проблем. Комплексний всебічний розгляд валютних операцій з урахуванням усіх їх властивостей і накладених обмежень проводиться на основі системного підходу. Розрахунки здійснювалися з використанням можливостей сучасної комп'ютерної техніки, технології та програмних продуктів.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 47 найменування. Повний обсяг роботи становить 48 сторінок, обсяг основної частини – 31 сторінку.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКУ

1.1. Економічна суть, значення та класифікація валютних операцій банків

Валютні операції є невід'ємною частиною валютної політики України. Вони безпосередньо пов'язані з експортом та імпортом капіталу і мають значний вплив на економічне зростання та обмінний курс національної валюти.

Суб'єкти валютних операцій, які їх здійснюють, поділяються на дві групи:

1. Резиденти.
2. Нерезиденти.

Згідно Закону України «Про валюту і валютні операції» до нерезидентів належать:

– юридичні особи та інші суб'єкти господарювання з місцезнаходженням за межами України, які створені і діють відповідно до законодавства інших держав, у тому числі ті, в яких резиденти володіють частками (акціями);

– фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які постійно проживають за межами України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають в Україні;

– іноземні дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва, міжнародні організації та їхні філії з місцезнаходженням в Україні, які мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також представництва інших організацій, які не здійснюють підприємницької діяльності відповідно до законодавства України;

– відокремлені підрозділи юридичних осіб з місцезнаходженням за межами України, які провадять господарську діяльність відповідно до законодавства інших держав;

– інші особи, які не є резидентами [1].

Відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції», до резидентів належать:

– юридичні особи та інші суб'єкти господарювання з місцезнаходженням на території України;

– фізичні особи (іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають за її межами;

– консульські, дипломатичні, торговельні та інші представництва України за кордоном, що мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також філії та представництва українських підприємств і організацій за кордоном, які не здійснюють господарської діяльності відповідно до закону;

– фізичні особи-підприємці, зареєстровані відповідно до законодавства України;

– відокремлені підрозділи юридичних осіб, а саме представництва, філії, відділення, відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи та здійснюють господарську діяльність від імені юридичної особи на території України [1].

Відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції», валютна операція має такі ознаки

– операція, що передбачає перехід права власності на валютні цінності та/або права вимоги і пов'язаних з ним зобов'язань, предметом якої є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також між резидентами і нерезидентами, крім операцій між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта;

– торгівля валютними цінностями;

– транскордонне переказування валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей [1].

Таким чином, національне законодавство не дає визначення валютних операцій, а лише встановлює вичерпний перелік дій, що охоплюються цим

поняттям. Відсутність єдиного нормативного визначення валютних операцій, у свою чергу, призводить до появи різноманітних доктринальних визначень, що містяться в різних джерелах.

На думку Воронової Л.К.: «валютні операції – це складний правовий механізм, який представляє собою вольові правомірні дії фізичних і юридичних осіб, що спрямовуються на досягнення правового наслідку, на встановлення, зміну або припинення прав і обов'язків суб'єктів при здійсненні операцій з валютою» [17, с. 386].

У цьому трактуванні, з нашої точки зору, неповно вказано предмет операції – лише валюта, хоча ще й інші валютні цінності зазначені в законодавстві.

Лучковська С.І. зазначила, що: «валютні операції є врегульованими нормами національного та міжнародного права діями та (або) правочинами, які здійснюють суб'єкти валютних відносин, істотна риса яких – рух валютних цінностей, що представлені переходом прав власності та інших прав на них, також використання як засобів платежу різних іноземних валют, цінних паперів, платіжних документів, що номіновані в іноземних валютах та (або) транскордонного переміщення валютних цінностей» [33, с. 87].

Коцовська Р.Р., Павлишин О.П., Хміль Л.М. у авторському визначенні зазначили поряд із валютою ще і сукупність операцій з валютними цінностями. Так, валютні операції на їх думку – це: «встановлена валютним законодавством сукупність дій резидентів та нерезидентів, що проводяться з валютою та валютними цінностями у формі угод, характерна ознака яких – рух валюти та цінностей у вигляді переходу права власності та них або їх фізичне переміщення» [29, с. 118].

Валютна операція – це операція купівлі / продажу базової валюти за іншу валюту, що котирується за обмінним курсом узгодженим між банком і клієнтом, розрахунки за якою здійснюються на узгоджену дату виконання зобов'язань, що впливають з операції (дата валютування).

На думку Завальної Ж.В. та Старинського М.В.: «валютні операції визначаються як конкретні дії, в яких проявляються валютні правовідносини»

[23, с. 172]. А під валютними правовідносинами автори розуміють: «відносини у сфері обігу валюти і валютних цінностей та процесу функціонування уповноважених державою органів щодо валютного регулювання та валютного контролю, мета яких – забезпечити права та інтереси фізичних, юридичних осіб або держави» [23, с. 172].

На думку Новікової К.І. та Новікової Л.Ф.: «валютними операціями називають операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності» [37, с. 82].

Вчені Костюченко О.А., Мочерний С.В. під валютними операціями розуміють угоди. Так, Костюченко О.А. розглядає: «валютні операції як угоди, які спрямовані на виникнення, зміну та припинення речових або зобов'язальних прав на різні валютні цінності» [21, с.48]. Мочерний С.В. під валютними операціями вважають: «угоди (контракти) учасників валютного ринку з купівлі-продажу, платежів, надання в позику іноземної валюти на конкретних умовах (найменування валют, сума, курс обміну, процентна ставка, дата валютування)» [21, с. 15].

Пруський О. розглядає валютні операції з двох боків: юридичного та економічного. З економічного боку: «валютні операції – це економічні відносини, у які вступають учасники валютного ринку з використанням національної валюти, валютних цінностей, внутрішніх цінних паперів, виконують всі функції грошей: міри вартості, засобу платежу, засобу накопичення, засобу обігу» [39, с. 35]. З юридичного боку: «валютні операції представляють собою юридично значущі дії, здійснювані як нерезидентами, так і резидентами, органами виконавчої влади (без обмежень) щодо національної валюти, внутрішніх цінних паперів і валютних цінностей» [39, с. 35].

Таким чином, розглянувши точки зору щодо трактування суті поняття «валютні операції», можна запропонувати власне визначення валютних операцій – це врегульовані законодавством дії резидентів і нерезидентів, спрямовані на встановлення, зміну, припинення і здійснення прав та обов'язків щодо валютних

цінностей, а також на використання їх як засобу платежу або їх транскордонне переміщення.

Якщо розглядати поділ валютних операцій за змістом, то Закон України «Про валюту і валютні операції» виділяє три види валютних операцій:

1. Операції з торгівлі валютними цінностями.
2. Операції з переходом права власності на валютні цінності та/чи права вимоги і пов'язаних з цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також між резидентами і нерезидентами, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта.

3. Операції з транскордонним переказом валютних цінностей та їх переміщенням [1].

Шевчик О.С. виділив різні класифікаційні ознаки валютних операцій.

1. Залежно від суті валютні операції поділяються на:
  - операції з використання валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу, переведенням боргових та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;
  - операції з переходу права власності на валютні цінності, крім операцій між резидентами;
  - операції з ввезення, переказування і пересилання валютних цінностей на територію України.
2. За підставою проведення:
  - валютні операції, що здійснюються на основі угод;
  - валютні операції, що здійснюються на основі нормативно-правових актів.
3. Залежно від суб'єктів розрізняють три види валютних операцій:
  - валютні операції між нерезидентами;
  - валютні операції між резидентами;
  - валютні операції між резидентами та нерезидентами.
4. За наслідками проведення валютні операції поділяють на:

- правомірні валютні операції (проведені у відповідності до законодавства);

- неправомірні валютні операції (проведені з порушеннями чи всупереч нормативним нормам проведення валютних операцій).

5. За місцем проведення можна поділити валютні операції на два види:

- транскордонні валютні операції (переміщення цінностей через митний кордон України, міжнародні перекази);

- внутрішні валютні операції (валютні операції нерезидентів, купівля-продаж валюти в банках фізичними особами тощо).

6. За типом валютні операції поділяють на:

- поточні валютні операції;

- валютні операції, пов'язані з рухом капіталу.

7. Залежно від предмета регулювання валютні операції поділяють на:

- валютні операції з валютою України;

- валютні операції з банківськими металами;

- валютні операції з іноземною валютою;

- валютні операції з платіжними документами та цінними паперами у валюті України;

- валютні операції з платіжними документами та цінними паперами у іноземній валюті [43, с. 451].

На думку Новікової К.І. та Новікової Л.Ф. в залежності від часового простору валютні операції поділяються на:

- поточні конверсійні операції з негайною поставкою валюти;

- строкові валютні операції, поставка валюти за якими буде в майбутньому [37, с. 42].

За умовами проведення поточні валютні операції поділяють на:

- «тод» – валютні операції, які виконують в день, коли укладається договір;

- «том» – валютні операції, які виконують у перший робочий день після дня, коли укладається договір;

– «спот» – валютні операції, які виконують у другий робочий день після дня, коли укладається договір.

Для страхування ризиків курсових коливань валюти на ринку використовують строкові валютні операції, які поділяють на: форвардні, ф'ючерсні, опціонні операції та операції своп [37, с. 42].

За визначенням Національного банку України, форвардні валютні операції (валютні форварди) – це валютні операції за договором, умови якого передбачають здійснення операцій з поставки іноземної валюти за форвардним договором не пізніше ніж на другий робочий день після укладення договору. Форвардні валютні операції укладаються на строк, що не перевищує 365 календарних днів. На сьогоднішній день ринок валютних форвардних операцій є невід'ємною частиною світового валютного ринку.

Таким чином, валютні операції є невід'ємною частиною діяльності суб'єктів господарювання. Основними проблемами є невизначеність статусу національної валюти в розрахунках з нерезидентами, питання ліцензування валютних операцій та недосконалість регулювання основних аспектів валютного контролю.

1.2. Суть та характеристика управління валютними операціями банку

Важливим аспектом інтеграції України в європейський простір є її участь у міжнародній торгівлі, яка неможлива без здійснення валютних операцій. Управління валютними операціями є частиною валютної політики, спрямованої на підтримку курсу національної валюти на достатньому рівні.

Ефективне управління валютними операціями має забезпечити належний обмінний курс національної валюти по відношенню до вільно конвертованих валют, конвертованість гривні, а також захист іноземних інвестицій у різні сектори економіки.

Ефективне управління валютними операціями вимагає постійного моніторингу впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на розвиток цих операцій.

Ключовою подією 2018 року з точки зору сприяння вільному руху капіталу стало ухвалення в червні Верховною Радою України Закону України «Про валюту і валютні операції», який був розроблений Національним банком України спільно з експертами Проекту технічної допомоги ЄС та підтриманий профільним парламентським комітетом [1]. Цей закон замінив термін «валютний контроль» на «валютний нагляд».

Згідно із Законом України, валютний нагляд: «це система заходів, спрямованих на забезпечення дотримання суб'єктами валютних операцій та уповноваженими установами валютного законодавства» [1].

На виконання Закону України Національний банк України розробив нову систему валютного регулювання, яка складена з восьми основних постанов Правління Національного банку України і спрямована на поступову дерегуляцію інвестицій, спрощення зовнішньоекономічних операцій та розширення переліку доступних валютних операцій.

Ключові валютні послаблення, передбачені Національним банком України в новій системі регулювання, включають:

- скасування попереднього резервування гривні для купівлі іноземної валюти бізнесом;
- запровадження ризик-орієнтованого нагляду на заміну тотальному валютному контролю;
- зниження вимоги щодо обов'язкового продажу валютних надходжень з 50% до 30%;
- подвоєння граничних строків розрахунків за експортно-імпортними контрактами до 365 днів;
- заміна індивідуальних ліцензій на валютні операції на зручну систему електронних лімітів;
- дозвіл на вільне використання рахунків юридичних осіб-резидентів за кордоном, і навпаки - відкриття рахунків нерезидентів в Україні;

– дозвіл на купівлю іноземної валюти фізичними особами онлайн [1].

Також було збільшено ліміт на перекази іноземної валюти за кордон без відкриття рахунку для фізичних осіб з 15 000 грн до 150 000 грн на добу [1].

Крім того, відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції», ліцензії на здійснення останніх тепер видаються безстроково, тоді як раніше вони видавалися на строк до трьох років.

У зв'язку з військовою агресією проти України Національним банком України суттєво обмежено валютні операції та розрахунки з нерезидентами на період дії воєнного стану. Перелік обмежень постійно оновлюється. Вони стосуються, зокрема, операцій з купівлі-продажу іноземної валюти та валютних переказів.

У перший день військового вторгнення регулятор в особі Національного банку України прийняв Постанову № 18 від 24.02.2022 «Про роботу банківської системи в період дії воєнного стану», якою запровадив низку суттєвих обмежень, зокрема:

- заборонено видачу коштів в іноземній валюті;
- зафіксовано офіційний курс гривні станом на 24.02.2022 року;
- обмежено зняття готівки;
- заборонено транскордонні валютні перекази;
- призупинено роботу валютного ринку, за винятком продажу іноземної валюти;
- призупинено поповнення електронних гаманців електронними грошима та розповсюдження електронних грошей [3].

З моменту введення воєнного стану майже щодня вводяться нові обмеження або заборони на проведення валютних операцій. Сьогодні розрахунки в іноземній валюті мають низку специфічних та нових особливостей для бізнесу.

З першого дня війни уповноваженим установам заборонено здійснювати будь-які валютні операції:

- стороною якої є юридична або фізична особа, яка має місцезнаходження (zareєстрована/постійно проживає) на території Російської Федерації або Республіки Білорусь;

- з використанням російських рублів та білоруських рублів;

- для виконання зобов'язань перед юридичними або фізичними особами, які мають місцезнаходження (zareєстровані/постійно проживають) на території Російської Федерації або Республіки Білорусь [3].

При управлінні валютними операціями важливо враховувати валютні ризики. Найбільш непередбачуваними є валютні ризики, які впливають на прибутковість операцій у майбутніх періодах.

Валютні ризики характеризуються складністю прогнозування та волатильністю.

Ймовірність їх виникнення та ступінь впливу на банк залежать не тільки від внутрішніх, але й від зовнішніх факторів, таких як зміни в законодавстві (як в Україні, так і в країнах-контрагентах), політична та економічна стабільність в країні, інфляційні коливання.

Існує ряд проблем, пов'язаних з організацією ефективного процесу управління валютним ризиком в українських банках, серед яких можна виділити наступні:

- відсутність комплексного та всебічного регулювання валютних відносин;

- ретроспективний підхід до процесу управління валютним ризиком;

- низька ефективність систем управління та контролю за валютними ризиками в банках;

- відсутність ефективного ринку валютних деривативів, інструменти якого дозволяли б ефективно хеджувати валютний ризик.

Крім того, може бути виявлено погіршення фінансового стану або банкрутство та ліквідація установи, з якою було укладено зобов'язання.

Для вирішення цих проблем українські банки використовують різноманітні методи управління валютним ризиком. Методологія управління

валютними ризиками є невід'ємною частиною діяльності банків, спрямованою на економічно ефективний захист фінансової установи від непередбачуваних подій, які завдають матеріальних збитків банку [5, с. 156].

Валютний ризик необхідно ідентифікувати та оцінити, визначити ступінь його впливу на фінансові результати діяльності банку. Тільки після цього можна визначити, чи варто і як хеджувати банк від негативних наслідків коливань валютних курсів.

У світовій практиці існує велика кількість різноманітних методів хеджування валютних ризиків, основними з яких є:

- стратегія випередження та відставання;
- структурне балансування активів, пасивів, кредиторської та дебіторської заборгованості;
- угода про розподіл ризиків;
- структурування зустрічних валютних потоків;
- дисконтування вимог в іноземній валюті (форфейтинг);
- кредитування та інвестування в іноземній валюті;
- валютні застереження (прямі, непрямі та мультивалютні);
- паралельні кредити;
- операції з валютними деривативами (форвардні контракти, своп-контракти, опціонні контракти, валютні ф'ючерсні контракти);
- валютні подушки (додавання маржі до ціни); створення центрів реінвойсів;
- самострахування тощо [5, с. 385].

Управління ризиками – це діяльність, за допомогою якої банк ідентифікує ризики, здійснює моніторинг і контроль своїх позицій, оцінює їх величину, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями (видами) ризиків. Побудова тактики управління валютним ризиком банку є дуже складним процесом, що передбачає виявлення та використання сильних сторін банку на фінансовому ринку. Для визначення тактики банку в управлінні валютними ризиками необхідно враховувати два фактори: внутрішню частку операцій

фінансової установи в іноземній валюті в загальній грошовій масі операцій банку, частку банку на ринку операцій в регіоні, пов'язаних з грошовим обігом [4, с. 157].

Ефективне управління фінансовими установами валютними операціями залежить від багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів. Значний вплив має нова система валютного регулювання, яка має на меті наблизити валютний нагляд до вимог ЄС.

Важливим завданням має стати усунення дисбалансу між обсягами кредитів та депозитів в іноземній валюті, оскільки цей фактор негативно впливає на прибутковість банківських установ, стабільність валютного курсу та інфляційні очікування. Необхідно використовувати ефективні методи хеджування валютних ризиків, так як значні збитки, понесені окремими установами, можуть вплинути на фінансову стабільність всієї банківської системи. Створення ефективної системи управління валютними операціями банків з використанням новітнього вітчизняного та європейського досвіду сприятиме швидкому розвитку банківської системи України.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ АТ КБ «ПРИВАТБАНК» ЗА 2020 – 2022
РОКИ

2.1. Аналіз доходів АТ КБ «Приватбанк» від валютних операцій

АТ КБ «Приватбанк» – один з найбільших українських банків, що пропонує всі види банківських послуг. Його діяльність зосереджена на комерційному, роздрібному та інвестиційному банкінгу.

АТ КБ «Приватбанк» працює, як і всі інші банки, і здійснює операції з іноземною валютою. Для визначення їх ефективності необхідно проаналізувати доходи та витрати від операцій з іноземною валютою, визначити валютні активи та зобов'язання, а також частку валютних активів та зобов'язань у їх загальному обсязі.

Аналіз валютних активів та зобов'язань АТ КБ «Приватбанк» необхідно проводити з самого початку. Для цього необхідно оцінити динаміку валютних активів та зобов'язань банку, а також визначити та проаналізувати частку валютних активів та зобов'язань у їх загальному обсязі.

У табл. 2.1 розглянуто динаміку валютних активів та зобов'язань АТ КБ «Приватбанк» за 2020 – 2022 роки.

Таблиця 2.1

Динаміка валютних активів та зобов'язань АТ КБ «Приватбанк» у 2020 – 2022 роках, млн грн [47]

Показник	Роки			Відхилення (+,-) 2022 року від 2020 року
	2020	2021	2022	
1	2	3	4	5
Активи, всього	382525,0	401296,0	540596,0	158071,0

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5
Валютні активи	91137,9	116376,1	135581,6	44443,7
Зобов'язання, всього	329700,0	334681,0	482807,0	153107,0
Валютні зобов'язання	116751,7	112947,0	123503,4	6751,7
Питома вага валютних активів у загальній сумі активів, %	23,8	29,0	25,1	1,3
Питома вага валютних зобов'язань у загальній сумі зобов'язань, %	35,4	33,7	25,6	-9,8

Виходячи з даних табл. 2.1, можна спостерігати, що у динаміці за 2020 – 2022 роки значення всіх показників збільшились. Активи та зобов'язання АТ КБ «Приватбанк» за 2020 – 2022 роки збільшились відповідно на 158,1 та 153,1 млрд грн. У свою чергу, можна говорити і про збільшення валютних активів та зобов'язань АТ КБ «Приватбанк» за 2020 – 2022 роки відповідно на 44,4 та на 6,8 млрд грн.

Стосовно частки валютних активів у загальній сумі активів АТ КБ «Приватбанк», то у 2021 році питома вага валютних активів зросла у загальній сумі активів банківської установи. Частка у 2020 – 2022 роках становила відповідно 23,8%, 29,0% та 25,1%, що говорить про помірну питому вагу валютних активів у структурі активів АТ КБ «Приватбанк».

Стосовно частки валютних зобов'язань у загальній сумі зобов'язань АТ КБ «Приватбанк», то у 2020 – 2022 роках питома вага валютних зобов'язань спадала у загальній сумі зобов'язань банківської установи. Частка у 2020 – 2022 роках становила відповідно 35,4%, 33,7% та 25,6%.

Отже, активність АТ КБ «Приватбанк» на валютному ринку є достатньо високою, хоча й спостерігається уповільнення приросту валютних активів та падіння валютних зобов'язань. При цьому збільшення абсолютних значень

показників приросту валютних активів та зобов'язань пов'язано зі збільшенням офіційного курсу іноземних валют у 2022 році.

На наступному етапі аналізу валютних операцій АТ КБ «Приватбанк» розглянемо склад валютних активів за 2020 – 2022 роки (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка складових валютних активів АТ КБ «Приватбанк» за 2020 – 2022 роки, млн грн [47]

Показник	Роки			Відхилення (+,-) 2022 року від 2020 року
	2020	2021	2022	
1	2	3	4	5
Валютні активи, в т.ч.:	91137,9	116376,1	135581,6	44443,7
кошти в банках	16753,8	10288,7	18700,1	1946,3
готівкові кошти та рахунки у НБУ	1196,2	1265,6	25422,9	24226,7
інвестиції	44626,2	75279,5	65320,3	20694,1
кредити, надані клієнтам	24220,1	29446,3	26073,1	1853
інші фінансові активи	341,6	196,0	68,7	-272,9

Збільшення валютних активів АТ КБ «Приватбанк» в 2021 році проти 2020 року на 25238,2 млн грн або на 27,7% здебільшого спричинено зростанням інвестицій на 30653,3 млн грн або на 68,7%, через суттєве зменшення такої складової валютних активів, як кошти в банках, обсяг яких у 2021 році зменшився на 6465,1 млн грн або на 38,6%. Збільшення валютних активів АТ КБ «Приватбанк» в 2022 році проти 2021 року на 19205,5 млн. грн. або на 16,5% здебільшого спричинено зростанням готівкових коштів та рахунків у Національного банку України на 24157,3 млн грн. або на 1908,8%, через суттєве

зменшення такої складової валютних активів, як інвестиції, обсяг яких зменшився у 2022 році на 9959,2 млн грн або на 13,3%.

Доходи банку – це збільшення економічної вигоди у вигляді зростання активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників). Дохід банку від операцій з іноземною валютою – це загальна сума грошових коштів, яка отримана від активних операцій з іноземною валютою.

У табл. 2.3 наведено динаміку загального доходу банківської установи та доходу від операцій з іноземною валютою.

Таблиця 2.3

Динаміки зміни доходів АТ КБ «Приватбанк» та доходів від валютних операцій у 2020 – 2022 роках, млн грн [47]

Показник	Роки			Відхилення (+,-) 2022 року від 2020 року
	2020	2021	2022	
1	2	3	4	5
Доходи від операцій з іноземною валютою	5837	6037	7034	1197
Загальні доходи банку	19214	22753	33232	14018
Частка доходів від валютних операцій у загальних доходах банку, %	30,4	26,5	21,2	-9,2

З даних табл. 2.2 можна зробити висновок про те, що як загальна сума доходів АТ КБ «Приватбанк», так і сума доходів від операцій з іноземними валютами збільшились за 2020 – 2022 роки. Доходи від операцій з іноземною валютою АТ КБ «Приватбанк» становили у 2020 – 2022 роках в середньому четверту частину загальної суми доходів банківської установи. У 2020 році

частка доходів від валютних операцій становила майже 30%, у 2021 році дещо знизилась до 26,5%. Стосовно 2022 року, то частка доходів від валютних операцій у загальній сумі доходів АТ КБ «Приватбанк» зменшилась порівняно з попередніми роками та становила 21,2%.

Для наочності на рис. 2.1 у вигляді гістограми зображено зміни загального доходу банківської установи та доходів від операцій з іноземною валютою.

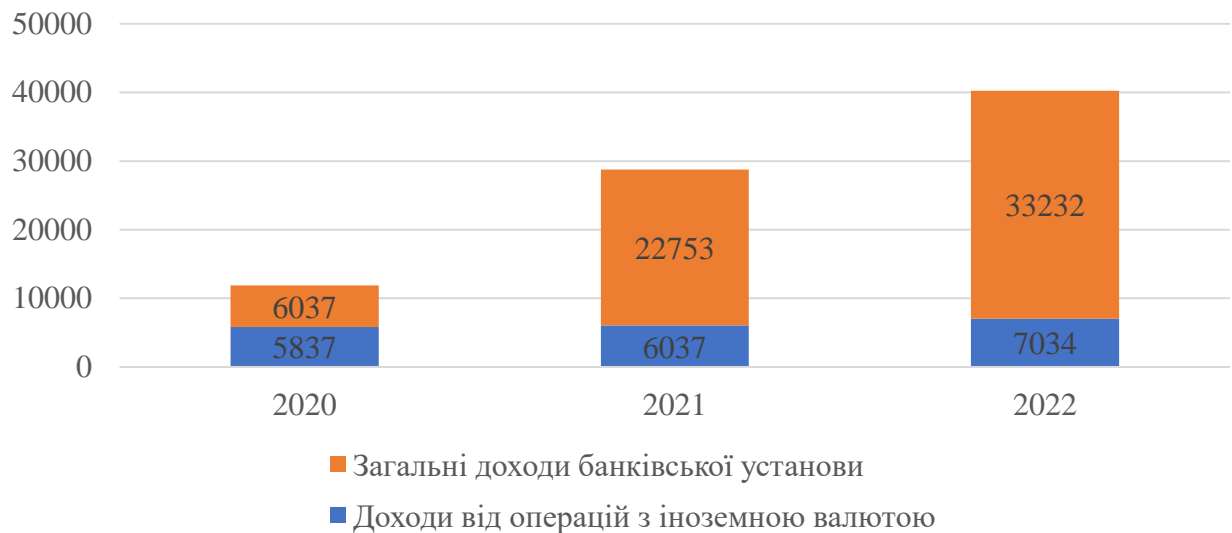

Рис. 2.1. Динаміки загальних доходів АТ КБ «Приватбанк» та доходів від операцій з іноземною валютою у 2020 – 2022 роках, млн грн [47]

З рис. 2.1 чітко видно позитивну динаміку доходів АТ КБ «Приватбанк» впродовж досліджуваного періоду та роль доходів від операцій з іноземною валютою в загальних доходах банківської установи.

У табл. 2.4 розглянуто склад доходів від операцій з іноземною валютою АТ КБ «Приватбанк».

Виходячи з даних табл. 2.4, можна спостерігати збільшення майже всіх складових частин дохідної частини АТ КБ «Приватбанк» від здійснення операцій з іноземною валютою, за винятком доходів від торговельних операцій з іноземною валютою, сума яких за 2020 – 2022 роки зменшилась на 151 млн грн. Зменшення спостерігалось ще у 2021 році: з 311 млн грн до 170 млн грн за рахунок зменшення кількості валютообмінних операцій та невеликої різниці між курсом придбання та реалізації валюти у банку.

Таблиця 2.4

Динаміка складу доходів від операцій з іноземною валютою АТ КБ
«Приватбанк» у 2020 – 2022 роках, млн грн [47]

Показник	Роки			Відхилення (+,-) 2022 року від 2020 року
	2020	2021	2022	
1	2	3	4	5
Доходи від операцій з іноземною валютою, в т.ч.:	5837	6037	7034	1197
Процентні доходи	4463	4708	5198	735
Доходи від торгівельних операцій з іноземною валютою	311	170	160	-151
Комісійні доходи	988	1081	1485	498
Доходи від переоцінки іноземної валюти	75	78	191	116

Найбільшу питому вагу у загальній сумі доходів від валютних операцій становили процентні доходи. Питома вага процентних доходів АТ КБ «Приватбанк» у 2022 році становила майже 74%. До процентних доходів банку входили: доходи за кредитами під валютні платіжні картки; доходи за кредитами, які надані суб'єктам господарювання за експортно-імпортними операціями; іншими кредитами в іноземній валюті; доходи за валютними депозитами, розміщеними в інших банках; процентні доходи від позабалансових валютних операцій тощо.

Друге місце у загальній сумі доходів АТ КБ «Приватбанк» від валютних операцій становили комісійні доходи, сума яких за 2020 – 2022 роки зросла на майже 500 млн грн. До комісійних належать доходи від: надання гарантій

іноземній валюті; розрахунково-касового обслуговування контрагентів; інші зобов'язання, що передбачають їх виконання в іноземній валюті; здійснення міжнародних розрахунків; здійснення операцій на валютних ринках тощо.

Банківська установа впродовж 2020 – 2022 років отримувала доходи від торговельних операцій з іноземною валютою. Однак, розмір доходів від торговельних операцій щороку зменшувався. Так, якщо у 2020 році розмір цих доходів становив 311 млн грн, то у 2021 році розмір доходів спав більш ніж на 140 млн грн, а у 2022 році розмір доходів впав порівняно з показниками 2021 року ще на 9,5 млн грн та становив 160,5 млн грн.

Найменшу питому вагу у структурі доходів від здійснення валютних операцій займає група доходів від переоцінки іноземної валюти. У 2020 році доходи становили 75 млн грн, тоді як у 2022 році зросли більш ніж у 2 рази, до 191 млн грн. Питома вага доходів від переоцінки іноземної валюти у 2020 році становила менш ніж 2%, тоді як у 2022 році – 2,7%. Доходи від переоцінки іноземної валюти щороку також збільшувались. В цілому за 2020 – 2022 роки збільшилися на 116 млн грн.

Для наочності відобразимо у вигляді гістограми склад доходів від операцій з іноземною валютою АТ КБ «Приватбанк» на рис. 2.2.

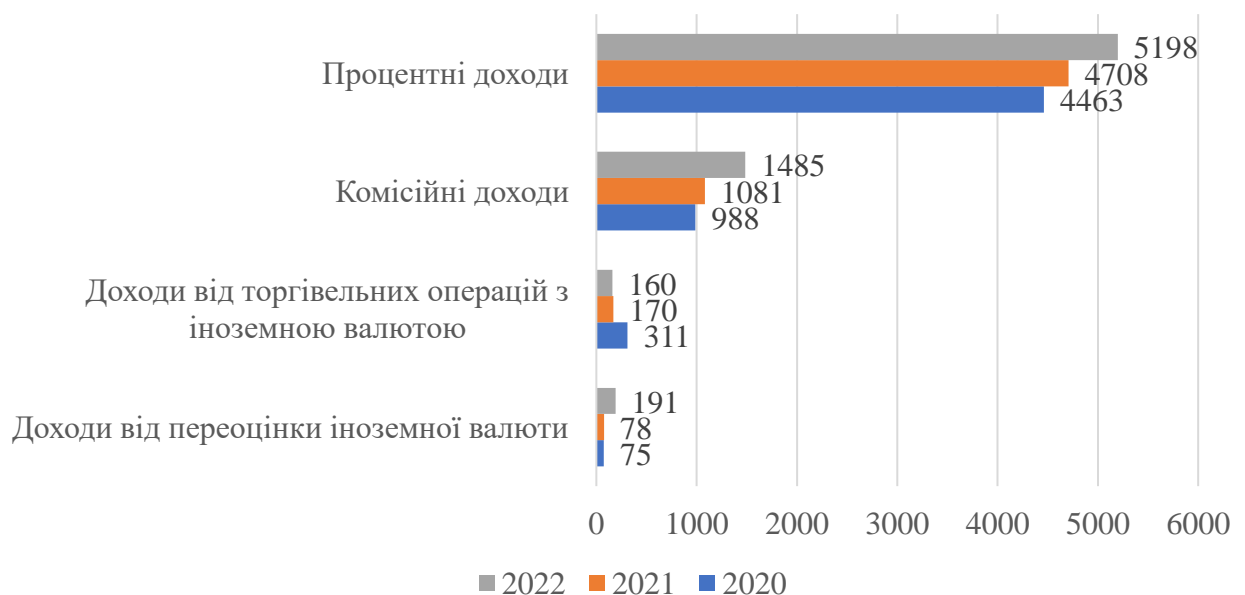

Рис. 2.2. Динаміки складових доходів від валютних операцій АТ КБ «Приватбанк» за 2020 – 2022 роки, млн грн [47]

З рис. 2.2 чітко видно склад доходів від валютних операцій АТ КБ «Приватбанк», а також найбільшу та найменшу питому вагу складових доходів у доходах від валютних операцій банківської установи.

Таким чином, доходи АТ КБ «Приватбанк» від валютних операцій – це загальна сума грошових коштів, отриманих від активних валютних операцій. Їх аналіз в динаміці показав збільшення всіх груп доходів, що входять до складу доходів валютних операцій. Найбільшу питому вагу в доходах від операцій з іноземною валютою займають процентні доходи, а найменшу питому вагу – доходи від переоцінки іноземної валюти.

2.2. Аналіз витрат АТ КБ «Приватбанк» від валютних операцій

Витрати – це зниження економічної вигоди в досліджуваному періоді внаслідок проведення банком фінансових та господарських операцій, які зменшують активи або збільшують заборгованість.

Зміни величини загальної суми витрат досліджуваної банківської установи та витрат від валютних операцій наведено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміки загальних витрат АТ КБ «Приватбанк» та витрат від валютних операцій у 2020 – 2022 роках, млн грн [47]

Показник	Роки			Відхилення (+,-) 2022 року від 2020 року
	2020	2021	2022	
1	2	3	4	5
Загальні витрати банківської установи, в т.ч.:	6023	12341	24567	18544

Продовження табл. 2.5

1	2	3	4	5
Витрати від операцій з іноземною валютою	3173	3339	4258	1085
Частка витрат від валютних операцій у загальній сумі витрат банківської установи, %	52,7	27,1	17,3	-35,4

З даних наведених у табл. 2.5 можна зробити висновок, що як загальна сума витрат АТ КБ «Приватбанк», так і сума витрат від валютних операцій збільшились за 2020 – 2022 роки. Витрати від операцій з валютою АТ КБ «Приватбанк» становили у 2020 році більше 50% загальної суми витрат банківської установи. У 2021 році частка витрат від операцій з валютою становила 27,1%. Отже, не дивлячись на те, що за 2022 рік витрати від валютних операцій та загальні витрати АТ КБ «Приватбанк» збільшились, частка вказаних витрат у загальній сумі зменшилась.

Для наочного відображення динаміки загальної суми витрат банківської установи та витрат від валютних операцій побудуємо на рис. 2.3.

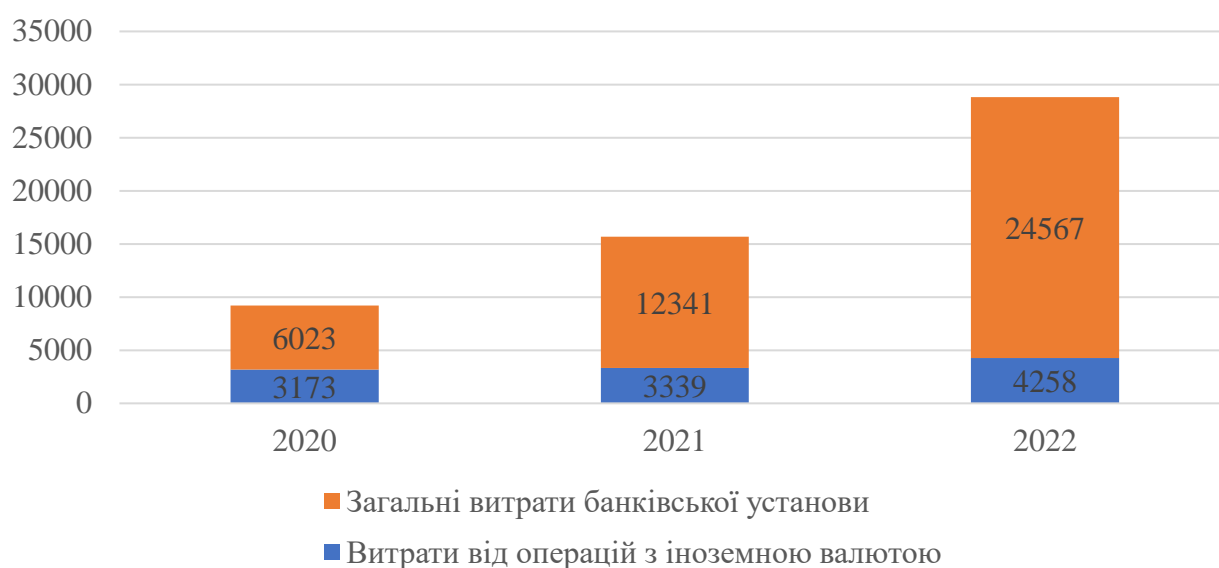

Рис. 2.3. Динаміка загальних витрат АТ КБ «Приватбанк» та витрат від операцій з валютою у 2020 – 2022 роках, млн грн [47]

З рис. 2.3 чітко прослідковується позитивна динаміка витрат банківської установи протягом 2020 – 2022 років та частку витрат від операцій.

У табл. 2.6 розглянуто склад витрат від операцій з іноземною валютою АТ КБ «Приватбанк» .

Таблиця 2.6

Динаміка складу витрат від операцій з іноземною валютою АТ КБ «Приватбанк» у 2020 – 2022 роках, млн грн [47]

Показник	Роки			Відхилення (+,-) 2022 року від 2020 року
	2020	2021	2022	
1	2	3	4	5
Витрати від операцій з іноземною валютою	3173	3339	4258	1085
Процентні витрати	911	877	926	15
Витрати від торгівельних операцій з іноземною валютою	16	0,7	28	12
Операційні витрати	1968	2105	2578	610
Комісійні витрати	222	299	490	268
Інші витрати	57	57	2370	2313

Виходячи з даних табл. 2.6, можна прослідкувати збільшення всіх складових витрат банківської установи від здійснення валютних операцій. В цілому за 2020 – 2022 роки витрати збільшились більш ніж на 1 млрд грн.

Найбільшу частку витрат за валютними операціями становлять операційні витрати, які майже вдвічі перевищують інші групи витрат АТ КБ «ПриватБанк». До операційних витрат відносяться: витрати на маркетинг та рекламу валютних операцій, телекомунікаційні витрати, витрати на утримання персоналу валютних

підрозділів, штрафи та пені за валютними операціями, інші витрати, пов'язані з валютною діяльністю банку тощо.

Другою за величиною групою витрат у валютних витратах АТ КБ «ПриватБанк» у 2020 – 2022 роках є процентні витрати, а в 2022 році – комісійні витрати. Процентні витрати включають витрати за коштами в іноземній валюті, отриманими від інших банків, за депозитами в іноземній валюті від юридичних та фізичних осіб, процентні витрати за позабалансовими валютними операціями та інші витрати за валютними операціями.

Комісійні витрати включають кредитні та довірчі послуги, витрати за розрахунково-касове обслуговування, витрати за операціями на валютних ринках та інші отримані послуги.

Для наочності динаміку складу витрат від операцій з валютою АТ КБ «ПриватБанк» наведено на рис. 2.4.

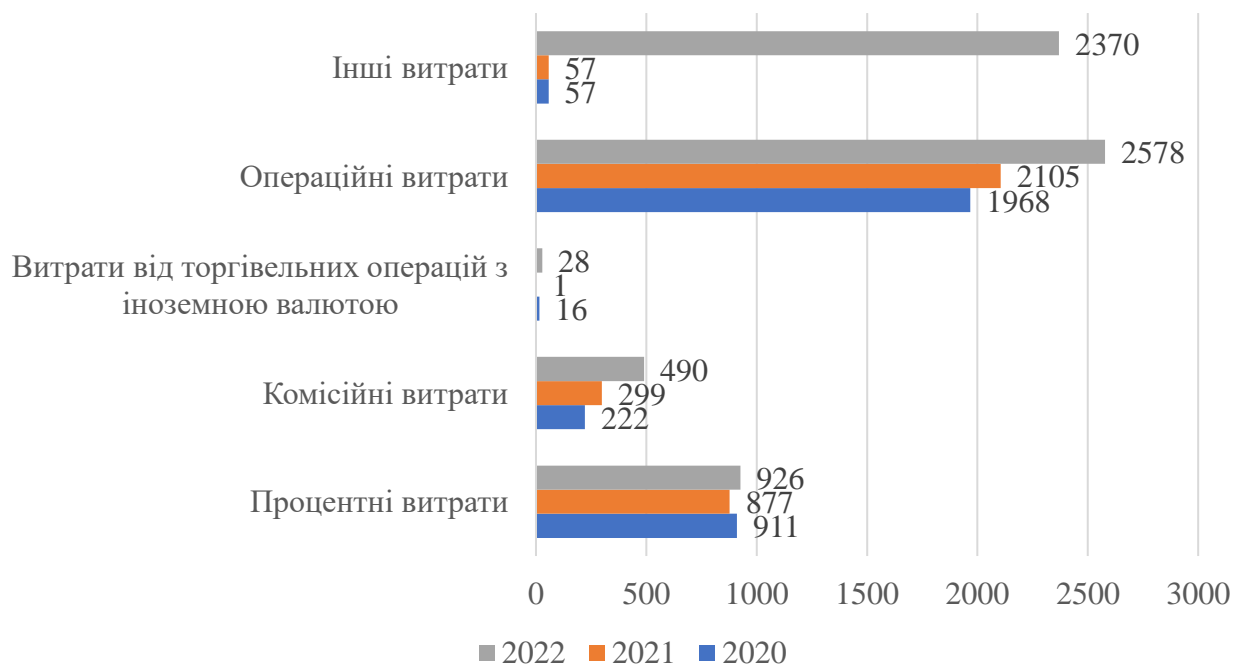

Рис. 2.4. Динаміки зміни загальних витрат АТ КБ «ПриватБанк» та витрат від операцій з валютою у 2020 – 2022 роках, млн грн [47]

З рис. 2.4 чітко прослідковується складові елементи витрат від операцій з валютою АТ КБ «ПриватБанк», а також найбільшу та найменшу групу витрат від

операцій з валютою у загальних витратах від операцій з валютою банківської установи.

Отже, аналіз витрат від операцій з іноземною валютою показав збільшення у 2022 році всіх груп витрат: комісійних, процентних, операційних, торговельних та інших.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКУ

3.1. Аналіз ефективності операцій з валютою АТ КБ «ПриватБанк»

Дослідження ефективності валютних операцій АТ КБ "ПриватБанк" слід розпочати з аналізу валютної позиції банку.

Валютний ризик – це ризик, що виникає внаслідок впливу коливань валютних курсів на вартість фінансових інструментів. Валютний ризик контролюється шляхом управління відкритою валютною позицією на основі прогнозованого рівня девальвації гривні та інших макроекономічних показників, що дозволяє АТ КБ «Приватбанк» оптимізувати ризики, які виникають внаслідок значних коливань обмінних курсів по відношенню до національної валюти.

Валютна позиція АТ КБ «ПриватБанк» розраховується щоденно та окремо по кожній іноземній валюті. Найважливіші валютні позиції – в українській гривні, доларах США та євро.

У табл. 3.1 показано концентрацію валютного ризику АТ КБ «Приватбанк» на кінець звітного періоду та його позицію в гривні.

Таблиця 3.1

Концентрація валютного ризику АТ КБ «ПриватБанк» станом на кінець
звітного періоду, млн грн [47]

Показник	Монетарні фінансові активи	Монетарні фінансові зобов'язання	Чиста позиція за балансовими та позабалансовими інструментами
1	2	3	4
2020 рік			

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
Українські гривні	29874	24586	5288
Євро	27451	26587	864
Долари США	41258	63254	-21996
Інші валюти	428	654	-226
Загальна позиція	99011	115081	-16070
2021 рік			
Українські гривні	306738	239777	66961
Євро	20000	20162	-162
Долари США	44982	68170	23188
Інші валюти	524	737	-213
Загальна позиція	372244	328846	43398
2022 рік			
Українські гривні	397612	333867	63745
Євро	29119	29871	-752
Долари США	84789	109947	-25158
Інші валюти	849	952	-103
Загальна позиція	512369	474637	37732

Отже, протягом 2020 – 2022 років АТ КБ «ПриватБанк» мав коротку відкриту валютну позицію. Найвагомішою складовою відкритої валютної позиції є долар США. Євро займає другу позицію.

На розмір відкритої валютної позиції уповноваженого банку впливають

- внесення коштів в іноземній валюті до статутного капіталу;
- купівля (продаж) готівкової та безготівкової іноземної валюти, поточні та термінові операції (на умовах своп, форвард, опціон тощо), унаслідок яких виникають дебіторська та кредиторська заборгованість в іноземній валюті, незалежно від способів та форм її погашення;

- купівля (продаж) основних засобів та товарно-матеріальних цінностей за іноземну валюту;
- надходження (сплата) іноземної валюти у вигляді доходів або витрат та нарахування доходів і витрат з відображенням на відповідних рахунках;
- погашення банком безнадійної дебіторської заборгованості в іноземній валюті (яка списується на відповідний рахунок витрат);
- інші валютні операції з іноземною валютою (виникнення дебіторської заборгованості в одній валюті, коли вона підлягає погашенню в іншій валюті, у тому числі в національній валюті, що призводить до зміни структури активів при незмінності зобов'язань, і навпаки).

Політика АТ КБ «Приватбанк» щодо відкритих валютних позицій відповідає українському законодавству України, яке встановлює регулятивні ліміти для таких позицій.

З метою зниження валютного ризику в діяльності банків Національний банк України встановлює ліміти відкритої валютної позиції банку:

1. Ліміт (Л13-1) загальної відкритої довгої валютної позиції банку становить максимум 15%.

2. Ліміт (Л13-2) загальної відкритої короткої валютної позиції банку становить максимум 15%.

У таблиці 3.2 наведено динаміку рівня лімітів відкритої валютної позиції АТ КБ «Приватбанк» за 2020 – 2022 роки.

Аналіз динаміки рівня лімітів відкритої валютної позиції АТ КБ «Приватбанк», показав, всі показники ліміту (Л13-2) загальної відкритої короткої валютної позиції банку відповідають встановленим нормативним значенням.

Зробивши аналіз динаміки рівня ліміту валютної позиції АТ КБ «Приватбанк», можна зробити висновок:

2020 рік (Л13-2 = 0,1865 <5%);

2021 рік (Л13-2 = 2,3401 <5%);

2022 рік (Л13-2 = 0,0868 <5%).

Таблиця 3.2

Динаміка рівня лімітів відкритої валютної позиції АТ КБ «Приватбанк» за 2020 – 2022 роки, % [47]

Показник	Роки			Відхилення (+,-) 2022 року від 2020 року
	2020	2021	2022	
1	2	3	4	5
Ліміт (Л13-2) загальної відкритої короткої валютної позиції банку	119,9739	132,0435	208,7208	88,7469
Ліміт (Л13-2) загальної відкритої короткої валютної позиції банку	0,1865	2,3401	0,0868	-0,0997

Норматив загальної відкритої довгої валютної позиції зменшився за 2020 - 2022 роки на 46,5%, тоді як норматив загальної відкритої короткої валютної позиції збільшився за досліджуваний період на 43,4%.

Отже, валютна позиція АТ КБ «Приватбанк» відповідає встановленим рівням валютної позиції лише за лімітом Л13-1.

Для більш глибокого аналізу доходів і витрат АТ КБ «Приватбанк» від валютних операцій та пошуку шляхів підвищення ефективності операцій доцільно визначити коефіцієнти дієздатності.

Коефіцієнти дієздатності визначають за формулою:

$$Kd = 1 - (E/I), \quad (3.1)$$

де Kd – коефіцієнт дієздатності;

E – витрати;

I – доходи.

Практичне застосування запропонованої методики розрахунку вважаємо логічним і доцільним, оскільки збільшення коефіцієнта дієздатності свідчить про покращення фінансового стану банківської установи.

Розрахуємо коефіцієнти та занесемо результати в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Динаміка коефіцієнтів дієздатності АТ КБ «Приватбанк» за 2020 – 2022 роки

Показник	Роки			Відхилення (+,-) 2022 року від 2020 року
	2020	2021	2022	
1	2	3	4	5
Коефіцієнт дієздатності загальний по банку	0,67	0,46	0,26	-0,41
Коефіцієнт дієздатності банку по валютних операціях	0,45	0,44	0,39	-0,06
Коефіцієнт дієздатності банку по валютних операціях, які пов'язані з процентними доходами та витратами	0,79	0,81	0,82	0,03
Коефіцієнт дієздатності банку по валютних операціях, які пов'язані з комісійними доходами та витратами	0,78	0,72	0,67	-0,11

1. Коефіцієнт дієздатності загальний по банку:

2020 рік: $1 - 6023/19214 = 0,67$;

2021 рік: $1 - 12341/2066175 = 0,46$;

2022 рік: $1 - 24567/33232 = 0,26$.

2. Коефіцієнт дієздатності банку у загальному по валютних операціях:

2020 рік: $1 - 3173/5837 = 0,45$;

2021 рік: $1 - 3339/6037 = 0,44$;

2022 рік: $1 - 4258/7034 = 0,39$.

3. Коефіцієнт дієздатності банку по валютних операціях, які пов'язані з процентними доходами та витратами:

2020 рік: $1 - 911/4463 = 0,79$;

2021 рік: $1 - 877/4708 = 0,81$;

2022 рік: $1 - 926/5198 = 0,82$.

4. Коефіцієнт дієздатності банку по валютних операціях, які пов'язані з комісійними доходами та витратами:

2020 рік: $1 - 222/988 = 0,78$;

2021 рік: $1 - 299/1081 = 0,72$;

2022 рік: $1 - 490/1485 = 0,67$.

Дані табл. 3.3 свідчать про те, що коефіцієнт дієздатності АТ КБ «Приватбанк» в цілому зменшився за 2020 – 2022 роки на 0,41 пункти, що є негативним моментом. Водночас значення показника характеризує те, що велика частина доходів банку пішла на покриття витрат банківської установи.

Коефіцієнти дієздатності АТ КБ «Приватбанк» по валютних операціях були дещо вищі за показники у загальному по банку, однак зменшення показника за 2020 – 2022 роки на 0,06 пунктів свідчить про погіршення фінансових результатів діяльності АТ КБ «Приватбанк» від валютних операцій.

Отже, аналіз коефіцієнтів дієздатності АТ КБ «Приватбанк» показав, що в цілому по банку значення цих коефіцієнтів не є оптимальним, оскільки велика частина доходів банку йде на покриття витрат банківської установи. Коефіцієнти дієздатності АТ КБ «Приватбанк» по валютних операціях свідчить про погіршення фінансових результатів діяльності АТ КБ «Приватбанк» від валютних операцій.

3.2. Шляхи удосконалення механізму управління валютними операціями банку

АТ КБ «Приватбанк» - банк, який користується доброю репутацією та довірою населення, займає значну частку депозитного ринку та є одним з найбільших кредиторів економіки.

Враховуючи швидку зміну смаків клієнтів та існуючу конкуренцію, банк не може зупинятися на тих продуктах та послугах, які він має в своєму арсеналі.

Оскільки потенційні та реальні клієнти банку постійно очікують на нові послуги та умови або покращення старих послуг, конкуренти, зі свого боку, можуть докласти значних зусиль, щоб запропонувати відповідні інновації цим клієнтам і таким чином розширити свою клієнтську базу.

Аналізована банківська установа пропонує широкий спектр послуг:

- інвестиції та цінні папери;
- дорогоцінні метали та монети;
- банківські картки;
- кредити;
- розміщення коштів;
- розрахунково-касове обслуговування;
- довірче управління;
- валютнообмінні операції;
- інкасація тощо.

Оскільки для банку залучення коштів від фізичних та юридичних осіб у вигляді депозитів є основним джерелом формування пасивів, які є додатковим ресурсом для кредитування, необхідно внести пропозиції щодо вдосконалення депозитної політики в іноземній валюті.

Проведемо аналіз зовнішнього середовища АТ КБ «Приватбанк» на основі SWOT-аналізу.

SWOT-аналіз – це аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища організації.

Розглянемо сильні та слабкі сторони, можливості та загрози, а також загальне внутрішнє та зовнішнє середовище АТ КБ «Приватбанк» у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

SWOT – аналіз АТ КБ «Приватбанк»

<p style="text-align: center;">Сильні сторони:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Великий строк діяльності на ринку. 2. Наявність багатьох філій 3. Високий рівень надійності банківської установи 4. Високий рівень кваліфікації працівників, що мають багаторічний досвід роботи 5. Великий перелік запропонованих послуг та їх різновидів 	<p style="text-align: center;">Слабкі сторони:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Криза у країні, що викликана військовою агресією РФ. 2. Недостатність запасу фінансової стабільності. 3. Наявність високих комісій за обслуговування як фізичних так і юридичних осіб.
<p style="text-align: center;">Можливості:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Адаптація та втілення зарубіжного досвіду. 2. Застосування інноваційних технологій у діяльності. 3. Розробка та впровадження інформаційно-освітніх кампаній, навчання персоналу. 4. Розробка та впровадження нових банківських продуктів. 5. Пропонування клієнтам пільгових умов, надання кредитних канікул тощо. 	<p style="text-align: center;">Загрози:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Високій рівень інфляції, нестабільність валютної політики. 2. Обмеження валютних операцій. 3. Ріст конкуренції на ринку банківських послуг. 4. Зниження реальних доходів населення та відповідно зменшення потенційних клієнтів. 5. Звільнення високопрофесійних кадрів. 6. Ріст простроченої заборгованості по кредитам.

Дані табл. 3.4 свідчать, що банківська установа має однакову більшу кількість сильних ніж слабких сторін, при цьому кількість можливостей менша ніж кількість загроз. АТ КБ «Приватбанк» має досить великі можливості для закріплення своїх ринкових позицій на вже сформованому сегменті ринку.

Аналізуючи табл. 3.4, можна зробити висновок, що основними слабкими сторонами банківської установи є насамперед складна ситуація в країні через військову агресію Російської Федерації, недостатній запас стійкості, щоб «пережити» можливу міграцію клієнтів через події в країні, високий рівень тарифів на обслуговування.

З даних табл. 3.4 можна зробити висновок, що на рівень ефективності діяльності аналізованої банківської установи впливають різноманітні внутрішні та зовнішні фактори.

Слід зазначити, що цей вплив зумовлює як можливості, так і певні загрози, які впливають на діяльність та функціонування банківської установи. Негативний вплив цих факторів нівелюється розробленою банківською стратегією, яка постійно адаптується відповідно до змін зовнішніх та внутрішніх факторів.

З метою покращення загальної ситуації та забезпечення безперебійної роботи банківської установи в умовах воєнного стану необхідно запровадити певні напрями вдосконалення валютних операцій. Пропонується розробити концепцію вдосконалення механізму управління валютними операціями в АТ КБ «Приватбанк».

Концепція є дороговказом для банківської установи, що вказує напрямок, в якому вона повинна рухатися. Концепція вдосконалення механізму валютного менеджменту банку має базуватися на таких положеннях:

1. Управління має базуватися на принципах. До загальних принципів управління можна віднести узгодженість, концентрацію, компетентність, дисципліну та ієрархію.

2. Усунення дисбалансу між обсягами кредитів та депозитів в іноземній валюті, оскільки цей фактор негативно впливає на прибутковість банківських установ, стабільність валютного курсу, інфляційні коливання тощо.

3. Управління валютними операціями залежить від багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів.

4. При управлінні валютними операціями важливо враховувати валютні ризики.

Валютні ризики є найбільш непередбачуваними ризиками, які впливають на прибутковість операцій у майбутніх періодах. Валютні ризики характеризуються такими рисами, як складність прогнозування та волатильність. Ймовірність їх виникнення та ступінь впливу на фінансову установу залежать не тільки від внутрішніх, але й від зовнішніх факторів, таких як зміни в законодавстві, політична та економічна стабільність в країні, коливання інфляції.

Валютний ризик необхідно ідентифікувати та оцінювати, а також визначати ступінь його впливу на фінансові результати діяльності банку.

Існує безліч методів хеджування валютних ризиків, найважливішими з яких є:

- кредитування та інвестування в іноземній валюті;
- структурне збалансування активів, пасивів, кредиторської та дебіторської заборгованості;
- паралельні кредити;
- структурування зустрічних валютних потоків;
- валютні застереження;
- валютні буфери;
- операції з валютними деривативами;
- створення центрів виставлення рахунків-фактур;
- дисконтування дебіторської заборгованості тощо.

Існує чотири варіанти стратегічного управління валютним ризиком:

1. Стратегія диверсифікації валютних операцій та відкриття нових регіонів може застосовуватися провідними, великими комерційними банками на

ринках кредитних операцій в іноземній валюті. Суть стратегії управління валютним ризиком полягає в розподілі ризику між багатьма інструментами та регіонами. Диверсифікація діяльності зменшує частку втрат через неправильні управлінські рішення та непередбачувані зміни у зовнішньому середовищі;\.

2. Стратегія, орієнтована на задоволення потреб обраного сегмента споживачів валютних банківських послуг. Стратегія може бути реалізована для великого сегмента ринку, при цьому можливості банку обмежені, тому є сенс зосередитися на підвищенні якості валютних операцій для конкретного сегмента. Особливу роль у цій стратегії відіграють методи прогнозування.

3. Стратегія, пов'язана з розширенням послуг, пов'язаних з валютними операціями. Диверсифікація валютних ризиків серед обмеженого кола клієнтів.

4. Стратегія захисту, мінімізація ресурсів у сфері валютних операцій. Зменшення ризиків шляхом використання найпростіших або найнадійніших валютних операцій.

Метою концепції є підвищення ефективності валютних операцій та збільшення прибутковості банківських установ. Для досягнення цієї мети слід використовувати комбінацію методів. Наприклад, методи структурного взаємозаліку є традиційним підходом до управління активами та пасивами банку, спрямованим на зниження процентного ризику.

Стратегія «випередження та відставання» використовується для зниження валютного ризику.

Нетінг – це узгоджений взаємозалік позицій або зобов'язань між торговими партнерами, сторонами фінансової операції або платежу.

Форфейтинг – це купівля дебіторської заборгованості експортера без права регресу (звернення) на документи проти колишнього власника, в результаті чого колишньому власнику надається кредит. Покупцем (форфейтером) зазвичай виступає банк, який бере на себе бізнес-ризик, пов'язані з неплатоспроможністю імпортера.

Матчінг – метод визнання та вимірювання валютних ризиків шляхом компенсації ризиків за зобов'язаннями та активами.

Хеджування – хеджування фінансових ризиків.

Похідний фінансовий інструмент (дериватив) – це фінансовий інструмент, який базується на зобов'язанні щодо інших активів або товарів. Дериватив фактично є цінним папером на цінний папір. Існують різні види похідних цінних паперів: ф'ючерси, форварди, опціони, свопи та контракти на різницю.

Похідні цінні папери використовуються для захисту від фінансових ризиків (хеджування). Крім того, існують принципи, на яких має базуватися управління валютними операціями. Можна виділити наступні принципи, які використовуються в концепції:

- збалансованість результатів;
- системний підхід;
- інформаційна невизначеність;
- різноманітність джерел та варіантів фінансування.

Основні положення політики управління валютними операціями банку:

1. Управління валютними операціями залежить від багатьох внутрішніх та зовнішніх факторів.
2. Управління має базуватися на принципах.
3. Усунення дисбалансу між обсягами кредитів та депозитів в іноземній валюті.
4. Управління валютним ризиком банку.

Таким чином, концептуальні положення та принципи сприяють реалізації операційної, координуючої та контролюючої функцій валютного менеджменту в банківських установах.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити наступні висновки.

Активність АТ КБ «Приватбанк» на валютному ринку є досить жвавою, хоча темпи зростання валютних активів уповільнюються.

При цьому збільшення абсолютних та відносних значень показників приросту валютних активів у 2022 році зумовлено зростанням офіційного курсу іноземних валют.

У роботі проаналізовано економічний зміст та особливості операцій з іноземною валютою. Проаналізувавши різні підходи до трактування терміна «валютні операції», виявлено, що термін «валютні операції», як і термін «валюта», не отримав однозначного тлумачення в економічній літературі.

Це пов'язано насамперед з надзвичайно широким спектром таких операцій та їх постійним динамічним розвитком протягом останніх десятиліть.

Дослідження показало, що управління валютними операціями є частиною грошово-кредитної політики, спрямованої на підтримання курсу національної валюти на достатньому рівні.

Для ефективного управління валютними операціями банку важливим завданням має бути усунення дисбалансу між обсягами кредитів та депозитів в іноземній валюті, оскільки цей фактор негативно впливає на прибутковість банку, стабільність валютного курсу та інфляційні коливання.

Необхідно використовувати ефективні методи хеджування валютних ризиків, оскільки значні втрати окремих установ можуть вплинути на фінансову стабільність усієї банківської системи.

У роботі проаналізовано основні показники ефективності валютних операцій банку на прикладі АТ КБ «Приватбанк».

Підсумовуючи результати аналізу, можна стверджувати, що важливим показником ефективності використання банком валютних коштів є показник дієздатності валютних операцій.

Аналіз нормативів дієздатності АТ КБ «Приватбанк» показав, що значення цих нормативів в цілому не є оптимальними, оскільки більша частина доходів банку використовується для покриття витрат банку. Коефіцієнти здатності АТ КБ «Приватбанк» здійснювати операції з іноземною валютою свідчать про погіршення фінансового стану АТ КБ «Приватбанк» за рахунок операцій з іноземною валютою.

У 2020 – 2022 роках АТ КБ «Приватбанк» мав коротку відкритої валютної позиції. Якщо курс долара США демонструє позитивні тенденції стабільності, то така ситуація є ризикованою для банку. Водночас відкрита довга позиція у валюті, щодо якої прогнозується знецінення, також може призвести до збитків. Найважливішою складовою відкритої валютної позиції є долар США. На другому місці за значимістю – євро.

АТ КБ «Приватбанк» пропонується розробити концепцію вдосконалення механізму управління валютними операціями банку, основні положення якої розглядаються в цій роботі. Метою концепції є підвищення ефективності валютних операцій та збільшення прибутковості банківських установ.

Найважливішу роль в успішному функціонуванні банківської установи відіграють її активні операції, які генерують прибуток посередника. Основним джерелом доходу банку є відсотки за кредитами, комісійні доходи від традиційних і нетрадиційних банківських послуг та доходи від інвестиційної діяльності банку, яка останніми роками стає все більш активною.

Банківський сектор в цілому є невід'ємним елементом функціонування національної та міжнародної економіки, а вдосконалення законодавчої бази, масова автоматизація та комп'ютеризація в цьому секторі свідчать про його стрімкий розвиток та гармонізацію з міжнародними стандартами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про валюту та валютні операції: Закон України від 21 червня 2018 року № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (дата звернення: 12.04.2024).
2. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 р. № 679 – XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 12.04.2024).
3. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Національного банку України від 24 лютого 2022 р. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#top> (дата звернення: 12.04.2024).
4. Про затвердження положення про здійснення операцій із валютними цінностями: Постанова Національного банку України від 02 січня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002500-19#Text> (дата звернення: 12.04.2024).
5. Банківська енциклопедія. Під редакцією Мороза А.М. К.: Ельтон, 1993 р.
6. Банківські операції: підручник / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. 696 с.
7. Банківські операції: підручник. 2-ге вид., випр. і доп. / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін. К.: КНЕУ, 2002. 476с.
8. Банківські ризики: теорія та практика управління: монографія / Л.О. Примостка, О.В. Лисенюк, О.О. Чуб. К. : КНЕУ, 2008. 456 с.
9. Береславська О. Тенденції валютного ринку України. *Вісник НБУ*. 2007. №2. С.18-22.
10. Боринець С.Я. Розвиток сучасних грошово-валютних відносин (національний і міжнародний аспекти). К.: Педагогіка, 2002. 160 с.
11. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини: підручник. 3-тє вид., стер. К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. 305 с.

12. Васюренко О.В. Банківські операції: навч. посіб. для студ. екон. К.: Знання, 2008. 318с.
13. Вахненко Т. Оптимізація валютно-курсової політики в Україні. *Економіка України*. 2006. №1. С.28-34.
14. Васечко В. К. Валютно-фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. К.: «Центр навчальної літератури», 2004. 216 с.
15. Вербіцька І.І. Хеджування валютних ризиків. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 4. С. 374-380.
16. Вовченко О.С. Фінансова стабільність банків в умовах динамічного макроекономічного середовища: монографія. Полтава: ПУЕТ, 2021. 233 с.
17. Воронова Л.К. Фінансове право України: підручник. К.: Прецедент; Моя книга, 2006. 448 с.
18. Гальчинський А. С. Теорія грошей: навч. посіб. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. 411 с.
19. Гроші та кредит: підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін. К.: КНЕУ, 2002. 598 с.
20. Доценко І. О. Концептуальні підходи до визначення сутності поняття фінансової стабільності банку. *Modern Economics*. 2019. № 13. С. 79-84.
21. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1. / Редкол.: С.В. Мочерний та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
22. Еш С.М. Фінансовий ринок: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 528 с.
23. Завальна Ж.В. Валютне право України: навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. 304 с.
24. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Гроші. Валюта. Валютні цінності: Термінологічний словник. Львів: Бак, 2000. 184. с.
25. Кирилюк С. Валютні операції в комерційних банках. *Банківська справа*. 1998. № 1. С. 16–22.

26. Коваленко М.О. Депозитна політика банків України та її вплив на ефективність залучення депозитних ресурсів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 2. С. 39-44.

27. Комерційні банки в Україні. Довідник. К: Вища школа, 1990. 62с.

28. Костюченко О. А. Правові засади валютного регулювання в Україні: навч. посіб. К.: КНТ, 2009. 304 с.

29. Коцовська Р.Р., Павлишин О.П., Хміль Л.М. Банківські операції: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. *Університет банківської справи*. К.: УБС НБУ, 2007. 390с.

30. Кредитування та ризики: навч. посіб. / М.П. Денисенко та ін. К.: «Професіонал», 2008. 480 с.

31. Кузнєцова А. Я., Погореленко Н. П. Механізм забезпечення фінансової стабільності банківської системи України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020. № 2 (33). С. 37-47.

32. Лазепко І.М., Алексеєнко М.Д., Сивульський М.І., Брегеда О.А., Баріда Н.П. Банківські операції: навч. посіб. для дист. навч. К.: Університет «Україна». 2007. 328с.

33. Лучковська С.І. Правові основи валютного контролю: дис....кандидата юрид. наук: 12.00.07. К., 2007. 179 с.

34. Михайлів З.В., Гаталяк З.П., Горбаль Н.І. Міжнародні кредитно-розрахункові відносини та валютні операції: навч. посіб. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2004. 244 с.

35. Міжнародні розрахунки та валютні операції: навч. посіб. / О.І. Береславська, О.М. Наконечний, М. Г. П'ясецька та ін. К.: КНЕУ, 2002. 392 с.

36. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції: навч. посіб. / К.Ф. Ковальчук, Д.Є. Козенков, Ю.Г. Момот. К.: Центр учбової літератури, 2013. 150 с.

37. Новікова К.І., Новікова Л.Ф. Аналіз сучасного стану та перспектив розвитку регіональної інноваційної системи Дніпропетровської області. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Економіка*. 2015. № 1. С. 42-50.

38. Петрашко Л.П. Валютні операції: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2009.
39. Пруський О. Валютні операції: інтерпретація сутності, класифікація та тенденції розвитку. Актуальні питання теорії фінансів, грошей і кредиту. Світ фінансів. 4 (13). 2007. С. 35-42.
40. Свешнікова К.Т. Категорії та види валютних ризиків комерційних банків. *Світ фінансів*. 2012. № 2. С. 147–154.
41. Череп А.В. Банківські операції: навч. посіб. для студ. ВНЗ. К.: Кондор, 2008. 407с.
42. Ющенко В.А., Міщенко В.І. Валютне регулювання: навч. посіб. К.: Товариство «Знання», 1999. 359с.
43. Шевчик О.С. Особливості валютного контролю за режиму валютної політики валютного регулювання та валютного контролю. *Форум права*. № 4. 2013. С. 450-455.
44. Гончаренко А.А. Валютні ризики, їх класифікація та причини виникнення в банківській діяльності. URL: http://www.rusnauka.com/28_NIOXXI_2008/Economics/35642.doc.htm (дата звернення: 12.04.2024).
45. Кузнецов А.М., Деркач Ю.Б. «Характеристика методів регулювання валютних ризиків банку». URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_24/2/18.pdf с.76 (дата звернення: 12.04.2024).
46. Савченко Т.Г. Трансферне ціноутворення в системі ризик-менеджменту банку. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/texts/2008_24/24.1.20.pdf (дата звернення: 12.04.2024).
47. Консолідований звіт АТ КБ «Приватбанк». URL: <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost> (дата звернення: 12.04.2024).